

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi
ISSN: 2630-600X

VASAD

Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi - Yıl / Year: 2021 - Sayı / Issue: 7 - Sayfa/Page: 165-198
Makale Bilgisi / Article Info / Geliş/Received: 13.04.2021 / Kabul/Accepted: 08.05.2021
Yayın Tarihi/ Date Published: 30.06.2021

Atf/Citation: Aslan, S. & Özkan, S. (2021). Pers Ordusunda Kullanılan Silahlar Üzerine Bir İnceleme.
Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7, 165-198

Araştırma Makalesi / Research Article

Selver ASLAN

Doktora Öğrencisi
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID: 0000-0003-3000-4435
selver.aslan89@gmail.com

Serap ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
ORCID: 0000-0003-2926-6358
serapozkankilic@gmail.com

Pers Ordusunda Kullanılan Silahlar Üzerine Bir İnceleme
A Study on the Weapons Used in the Persian Army

Öz

Antik çağda savaşların galibiyet ya da mağlubiyetini belirleyen en önemli unsurlardan biri şüphesiz ki orduların etkin saldırı ve savunma silahlarına sahip olmalarıdır. Savaşlardaki galibiyet yalnızca sayıca üstünlüğün sonucu değildir. Galibiyete aynı zamanda taktiksel anlamda kıvrak bir zeka ve günün şartlarına uygun kuşatma, saldırı ve savunma silahlarının profesyonellekle kullanılması ile ulaşılabilmektedir. Bu çalışmada gerek antik Hellen ve Roma kaynakları gerekse arkeolojik verilerden edinilen bilgiler aracılığıyla Pers ordusunda kullanılan silahlar belirlenerek incelenmeye çalışılmıştır. Pers toplumunda, askerlik, soylu sınıftan köle sınıfına kadar zorunlu bir görev olarak benimsenmiştir. Başta antik Hellen yazarı Herodotos olmak üzere Strabon ve Ksenophon gibi yazarlar Pers çocuklarının küçük yaşlardan itibaren uzun ve zorlu eğitimlerden geçerek eğitildiğini bildirmektedir. Bu eğitimlerde özellikle ata binmek, ok atmak ve mızrak kullanmak gibi kişinin fiziksel açıdan kendini güçlendirdiği antrenmanlar öne çıkmaktadır. Zorlu süreçlerden sonra ordu içinde aktif görev alan Pers askerleri temelde ok, yay, kısa kılıç ve mızrak gibi hafif ancak hareket kabiliyetini kısıtlamayan silah ve teçhizatlarla donatılmışlardır. Egemenlik alanı geliştikçe gerek savaşla gerekse olağan süreç içerisinde karşılaştığı toplumlarla ilişkiler kuran Persler, bu toplumlara ait silah ve ekipmanlardan esinlenmiş ve bunları kendilerine uyarlayarak yeni formlar ortaya koymuşlardır. Akinakes, sagaris ve kopis gibi örneklenirebileceğimiz bu silahlar, Pers ordusundaki askeri birlikler tarafından uzun süreçler boyunca kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Pers, Hellen, ordu, silah.

* Bu çalışma Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Programında tamamlanan "MÖ 6.-4. yy'larda Pers Ordusu" başlıklı yüksek lisans tezi kaynak alınarak oluşturulmuştur.

Abstract

One of the most critical factors determining the winning or losing wars in ancient history is that armies have effective offensive and defensive weapons. Victory in wars is not just the result of outnumbering. The victory was also achieved through tactically adept intellect and professional use of siege, offensive, and defensive weapons appropriate to the current conditions. In this study, the weapons used in the Persian army were determined and examined through the information obtained from both the Hellenistic period and Roman sources and archaeological data. In Persians, the soldier ship was adopted as a mandatory task from the nobles to the slave class. Writers such as Strabo and Xenophon, especially the Hellenic period writer Herodotus, wrote that Persian children were educated early through long and challenging training. In these pieces of training, physical strengthening exercises such as horse riding, arrow shooting, and using spears come to the fore. After difficult training, Persian soldiers who served on active duty in the army were equipped with light weapons and equipment such as arrows, bows, acinaces, and spears that did not limit their mobility. The Persians, establishing relationships with both war and the societies they encountered in the natural course of their development, were inspired by the weapons and equipment of those societies and introduced new forms, adapting them to themselves. These weapons, such as Acinaces, Sagaris, and Kopis, were used for a long time by military units in the Persian army.

Keywords: Persian, Hellene, army, weapon.

Giriş

Antik Çağ'da yapılan savaşların kaderini etkileyen birçok faktörün bulunduğu anlaşılmaktadır. Orduların sayısal gücü, silah-savunma donanımları ve çağdaşı diğer ordular karşısında aldığı sonuçlar; yeni silah teknolojilerinin ortaya çıkmasına veya rakiplerinin savaşlarda kullandığı silahların adapte edilmesine (etkileşimine) neden olmuştur. Birebir çarpışmalarda birliklerin sahip olduğu düzen, çözüm odaklı stratejiler ve kullanılan silahların etkinliği söz konusu etkileşimin (adaptasyon) temel unsurlarıdır.

Silahlar gerek Eski Çağ gerekse Modern Çağ'da fiziksel gücün yetersiz kaldığı zorlu mücadelelerde insanoğlunun vazgeçemediği önemli unsurlardan biri olmuştur. Orduların temel ihtiyacı olan silahlar birçok mücadelenin de sonucunu belirlemiştir. Yaklaşık iki yüzyıl Anadolu coğrafyasında egemenliğini koruyacak olan Pers İmparatorluğu da askeri gücün yanı sıra hem ele geçirdiği toprakları korumak; hem de yayılmacı siyasetini sürdürebilmek için çağının silah teknolojisine uygun kuşatma, saldırı ve savunma silahlarına sahip olması gerektiğinin farkındadır. Bu yüzden; çocuk yaştan erişkinliğe kadar ok, yay ve mızrak kullanımında ustaca yetiştirilen Pers çocukları,

genel olarak silah kullanımında oldukça yetkindirler. Yalnız silah kullanımıyla değil, fiziksel açıdan da güçlendirici antrenmanlarla eğitilen çocuklar, ordu içinde nitelikli birer asker olarak görev almaya başlarlar. Antik Hellen ve Roma kaynaklarının yanı sıra arkeolojik verilerden edindiğimiz bilgiler dahilinde ortaya koyduğumuz bu çalışma, Perslerin geleneksel eğitim sürecindeki silahların yanı sıra, iletişimde olduğu çağdaşı uygarlıklardan adapte ettikleri silahları da incelemek amacı taşımaktadır.

Büyüyen ve gelişen devletlerin temel dayanaklarından birisi de ordudur. Antik Çağ'dan itibaren ordularının başarısında pek çok faktör belirleyici olmuştur. Bunların başında örgütlenme, sayısal üstünlük, güçlü-kararlı bir idari mekanizma, akılcı-sonuç odaklı stratejiler, erzak temini, dönemin şartlarına uygun kuşatma, etkin saldırı veya savunma silahlarına sahip olmak gibi özellikler yer almaktadır. Pers ordusunun saldırı ve savunma silahları hakkında edindiğimiz bilgiler de ele geçen az sayıda silah buluntuları, Hellen seramikleri üzerindeki Pers kökenli asker betimlemeleri, Persepolis-Susa kabartmaları ve Herodotos, Arrianos, Ksenophon gibi antik yazarların anlatımlarına dayanmaktadır. Dolayısıyla kullanılan silahlar, üretim şekilleri ve bu silahların tam olarak nasıl işlevlendirildiğine dair bilgiler de yukarıda sözünü ettiğimiz nedenlerle oldukça kısıtlıdır.

Silah teknolojisi açısından değerlendirdiğimizde savaşın seyrini değiştiren gelişmiş makinelerin ve silahların kullanılmadığı Pers ve Hellen ordusu arasındaki mücadelelerde, göğüs göğüse çarpışmada kullanılan silahların ön plana çıktığı görülmektedir. Pers askerleri mızrak, balta ve ağır silahlarla donatılmış Hellen askerlerinden farklı olarak temelde ok, yay, kısa kılıç, savaş baltası ve hafif mızrak gibi silahlarla donatılmıştır. Bu durum bir yandan Pers askerlerinin savaş meydanında hareket kabiliyetini kolaylaştırırken diğer yandan ağır silahlı Hellen *hoplitleri* karşısında başarı göstermesine engel olmuştur. Pers ve Hellen birlikleri arasındaki birçok mücadelede Pers askerlerinin gerek ağır silahlarla donanmamış olmaları gerekse teçhizat ve teknik açıdan Hellen birlikleri karşısındaki zayıflıkları bazı durumlarda savaşın Hellen ordusu lehine işlemesine neden olmuştur. Zira Hellen ordusunun ağır silahlı piyadesi olarak anılan İÖ 7. yy başlarında kurulmuş olan *hoplit* (tek. *hoplites-ὀπλίτης*/çoğ. *hoplitai-ὀπλίται*) sınıfı, tahtadan yapılmış, bütün dış sathı tunçla kaplanmış olan kalkanları ile ok atışlarına karşı gövdesini korumaya alırken, kuşandığı tunçtan yapılmış miğfer, dizlik ve zırhla da vücudunu korumaktadır (Akarca, 1998: 98). Hoplitlerin vurucu silahı ise yaklaşık 2-3 m uzunluğa sahip demir uçlu mızraklar ve demirden kılıçlardır. Bu yüzden zırhları ve kalkanları ile savunmada güçlü ve aynı zamanda yakın dövüş

silahlarında açık bir şekilde üstün olan Hellen *hoplit*leri karşısında Pers birlikleri çoğu mücadeleden mağlubiyetle ayrılmıştır.

Perslerin erken dönemlerden itibaren farklı milletlere ait silah ve ekipmanlardan büyük ölçüde etkilendiklerini ve bunları kendilerine uyarlayarak (adaptasyon) yeni formlar ortaya koyduklarını görmekteyiz. Özellikle Hellen ve İskit toplumlarıyla karakterize edilen *akinakes*, *kopis* ve *sagaris* gibi silahlar, Pers ordusunun kullandığı ana silahlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaşların yıkıcı etkisinin yanı sıra kültürlerarası öğelerin aktarımında silahların da önemli bir yerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Dönemsel olarak birbirinin ardılı ya da çağdaşı olan devletler arasında birçok açıdan benzer etkileşimlerin olması olağandır.

Pers ordusu merkezdeki kara ordusunun yanı sıra imparatorluk döneminden itibaren ele geçirdiği bölgelerin askerlerinin de katıldığı çok uluslu bir yapıya bürünmüştür. Perslerin Batı Anadolu başta olmak üzere egemenlik kurdukları alan içinde bir yönetim mekanizması olarak oluşturdukları satraplık sistemi ve satrapların sağladığı askerler de ordunun büyümesinin başlıca nedenlerinden biridir. Antik yazarların anlatımlarına göre, Pers ordusuna asker gücü ile destek veren her ulus kendi donanım ve ekipmanlarıyla seferlere katılmakta ve ulusal silahlarını taşımaktadır. Özellikle Herodotos, kıyı bölgelerde oturanların donanmaya, iç bölgelerde oturanların kara ordusuna katıldığını aktarmakta (Hdt. VII. 110-115) ve dolayısıyla Pers ordusuna destek veren birliklerin etnik yapılarını koruduğunu ve Pers ordusu içerisindeki varlıklarını sürdürdüğünü ifade etmektedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz üzere etnik unsurların yanı sıra coğrafya ve iklim de Pers ordusundaki askerlerin gerek giyim-kuşama gerekse teçhizatları üzerinde etkili olmuştur.

1. *Akinakes*ler

Akinakes (*ἀκῖνάκης*), Pers ordusundaki oldukça fonksiyonel ve karakteristik bir saldırı silahı olarak öne çıkmaktadır. Pers ordusu içerisinde farklı birlikler tarafından kullanıldığını düşündüren *akinakes*ler kısa kılıç, bıçak ya da hançer gibi başka adlarla da anılmaktadır. İki tarafı da keskin bir yapıda olan bu kılıçlar, İÖ 7. yüzyıldan 2. yüzyıla kadar göğüs göğüse çarpışmada kullanılan etkili silahlardan biri olmuştur. *Akinakes*, Herodotos tarafından “*Perslerin ulusal kılıcı*” (Hdt. VII. 54) olarak adlandırılmakta ve Herodotos’un yanı sıra Ksenophon da eserinde *akinakesten* bahsetmektedir (bkz. Hdt. III. 128, VII. 61, IX. 107; X. *An.* I. 2. 27, 8. 29). Herodotos ayrıca Avrupa topraklarına ulaşmak için yolculuğa çıkacak olan Pers kralı I. Kserkses’in (İÖ 486-465), Avrupa’nın son sınırlarına ulaşincaya kadar

önünü kesecek bir olayın çıkmamasını dileyerek dua ettiğini; duasını bitirdikten sonra elindeki altın kupa ve altın bir kraterosun yanında Perslerin *akinakes* dedikleri ulusal kılıçlarını denize attığını ifade etmektedir (Hdt. VII. 54).

Antik kaynaklarda sıklıkla rastladığımız ve Hellenler tarafından *akinakes* (ἀκῖνάκης) olarak adlandırılan kısa kılıçların kökenleri ve yayılımları ile ilgili birbirinden farklı öneriler bulunmaktadır. Hellenler bu kılıçları, Perslerin ulusal kılıcı olarak nitelemekte ve kökenlerini Perslere dayandırmaktadır (Topal, 2015: 30). Bazı araştırmacılar *akianakes*lerin Med ve İskitlerin ortak icadı olduğunu düşünürken bazıları ise İskitlerin Yakındoğu’da gerçekleşen mücadeleler vasıtası ile bu kılıçları Perslerden alarak kendi kültürlerine uyarladıklarını iddia etmektedir (Topal, 2015: 30). İskit mezarlarında çok sayıda örneği görülmesi ve Persepolis’teki örneklerin daha geç döneme tarihlenmesi, *akinakes*lerin İskit kökenli olabileceği görüşünü güçlendirmektedir. Bu kısa kılıçlar hakkındaki genel kanı ise Orta Asya’dan, Anadolu, Transkafkasya ve İran dahil Yakın Doğu’nun birçok ülkesine yayıldığı şeklindedir (Moorey, 1985: 25).

Bıçak uzunluğu 40-50 cm arasında değişen *akinakes* (Khorasani, 2006b: 87), genellikle demirden yapılmış kısa, düz, çift kenarlı bir bıçağa sahiptir. Bele kemer ya da kayış yardımıyla takılan *akinakes*, sağ uyluk üzerinden bacaklara değin uzanmaktadır (Hdt. VII. 61; Fields, 2007: 36) **(Res. 1)** Olasılıkla askerlerin *akinakesi* sağ taraftaki kemerden asmasına izin veren karakteristik bir montajı bulunmaktadır. Törensel kullanımın haricinde çoğunlukla ağaçtan yapılan kını üzerinde çeşitli bezemelerin yer aldığı örnekler de mevcuttur **(Res. 2)**. *Akinakes*lerin topuzlarında ve tutamaklarında dağ keçisi, aslanbaşı gibi Pers sanatında sıkça rastladığımız hayvanlara ait figürlerin tasvirleri görülmektedir (Khorasani, 2006a: 72). Hamedan’da (Ekbatana) yürütülen kazılarda tespit edilen altın bir *akinakesin* topuzu, çift başlı aslan figürü ile dekore edilmiştir **(Res. 3)**.

Kökeni konusunda tartışmaların olduğu bu kısa kılıç ya da hançer türü toplumlar arasında yaşanan etkileşimler sonucunda Hellen, Med, Pers askerleri tarafından kullanılmış ve kullanım alanına bağlı olarak da şekli yeniden yorumlanmış olmalıdır. Persepolis’teki Apadana rölyeflerinde kral Kserkses’e hediyeler sunmak için orada bulunan Sakalar, Persepolis kral mezarları ve III. Artakserkses’in (İÖ 359- 338/7) rölyeflerinde de benzer şekilde betimlenmiştir (Pers yazıtlarında “Saka Tigrakhauda (Massagetai)”, “Saka Haumavarga (Amyrgioi)” ve “Saka Paradraya? (Skythai)” olmak üzere üç Saka kolunun adı geçmektedir bkz. Head, 1992: 47). Yukarıda sözünü ettiğimiz eserlerde Pers kralına hediyeler sunan Saka delegasyonundaki

figürler, kendi ulusal kıyafetleri ve sağ uylukları üzerinde taşıdıkları *akinakes*lerle görölmektedir (**Res. 4**).

*Akinakes*ler ayrıca Persepolis kabartmalarında özellikle kralın yakın korumaları olarak bilinen *Ölümsüzlerin* üzerinde de tasvir edilmiştir (*Ölümsüzler Birliği*, Pers ordusu içindeki en ünlü ve eğitilmiş piyade birliğidir. Birlik, Eski Persçe *Amrtaka*, Eski Yunanca *athanatoi* (*áthavatoi*) olarak adlandırılmaktadır). Herodotos'un aktarımına göre *Ölümsüzler Birliği*'nden biri hastalandığında ya da öldüğünde eksilen kişinin yerine hemen bir diğeri geçtiği ve sayıları her zaman 10.000 de kaldığı için bu adla anılmaktadırlar (Hdt. VII. 83; Sekunda, 1988: 70). Herodotos'un Kral Dareios'un Sardeis'teki İranlılara Sardeis satrabı Oroites'i öldürmelerini emretmesi üzerine, yakın korumalarının hançerlerini (*akinakes*) çıkararak infazı gerçekleştirdiklerine dair anlattığı hikâye de aslında *akinakesin* Persler tarafından sıklıkla kullanılan bir saldırı silahı olduğunu düşündürmektedir.

Moshtagh Khorasani de İran sanatı üzerine araştırmalar yapan Yahya Zoka'nın Persepolis kabartmalarındaki *akinakes*lerden ve arkeolojik materyallerden yola çıkarak Med *akinakesi* ve Pers *akinakesi* olmak üzere yaptığı ayrıma katılmaktadır (Khorasani, 2006b: 88).

Medler tarafından kullanıldığı düşünölen *akinakes*, arkeolojik verilerden de anlaşıldığı üzere *akinakes* kını üzerindeki kulak çıkıntısından geöen bir tanga ile kemere takılmakta ve sağ uyluk üzerine asılmaktadır. Bu yöntem İskit askerleri ve Roma lejyonerleri tarafından da kullanılmıştır. Roma lejyonerlerinin kullandığı *akinakesle* aynı forma sahip olan *gladius hispaniensis*ler (Khorasani, 2006a: 72) ve *pugiolar* (Burton, 1884: 210) aynı şekilde askerlerin sağ taraflarında taşınmaktadır (Khorasani, 2006a: 72). Kısa kılıç bu şekilde kolaylıkla kınından çıkarılabilmekte ve askere saldırı anında hız kazandırmaktadır. Genellikle ağaçtan yapılan *akinakes* kını üzerine deri ve metal parçalarla bezemeler de yapılmıştır (Khorasani, 2006a: 72). Betimlemeler üzerinde görölen örnekler kılıcın ucuna çoğunlukla kın ağızlığı takıldığını göstermektedir. Dareios'un sarayının merdivenlerinde Med kıyafetleri içinde kadeh ve keöi taşıyan delegeler (**Res. 5**), Persepolis Tripylonu'nundaki muhafızlar, *Ölümsüzler Birliği*, Oksus Hazinele'ndeki altın plaka figürleri gibi örnekler Med *akinakesi* taşımaktadır. Ayrıca Persepolis kabartmalarındaki İskit figürleri de benzer *akinakes*lerle tasvir edilmiştir.

Pers *akinakesi* ise karnın önünde, kemerin altına sıkıştırılır ve I şeklinde bir tutamağa sahiptir. Pers *akinakesi* bu yönüyle Med *akinakesinden* farklılık göstermektedir. (Khorasani, 2006b: 88). *Akinakes* kınıının başının tamamı, üçlü yarı dairesel formda yapılmış olup kılıcın kemerin içinden kayması engellenmiştir. Daha sonraki

dönemlerde özellikle İran'a özgü olan *pisbqabz*, *kbanjar*, *kard* gibi silahlar da Pers *akinakesleri* gibi kemer altına sıkıştırılarak kullanılmıştır. Benzer kullanım şekline Ortadoğu coğrafyasında da rastlanmaktadır. Pers *akinakesi* her ne kadar sivri bir uca sahip olsa da kının ağızlığı bulunmaz. Pek konforlu bir görünüme sahip olmasa da Pers *akinakesleri* oldukça fonksiyonel ve etkili bir savaş silahıdır. Kral Dareios'un Susa'daki sarayında bulunan heykeli üzerinde tasvir edilen *akinakes* benzer bir örneklerden biridir. Heykeldeki *akinakes* kabartmalarda da gördüğümüz gibi kemer altına sıkıştırılmıştır (**Res. 6**). Bir diğer örnek de Persepolis Apadana rölyeflerinin kuzey merdivenlerinde bulunan soylular betimlemelerinde karşımıza çıkmaktadır. Rölyeflerdeki Pers soylularının da *akinakesleri* kemer altına sıkıştırarak kullandıkları gözlenmektedir (**Res. 7**). Kazılarda ele geçen *akinakes* örneklerinin çoğu demirden üretilmiştir. Ancak tahta veya saf altından yapılmış *akinakes* örnekleriyle de karşılaşılmıştır. Ksenophon'un bildirdiğine göre bu altın *akinakesler* daha çok krali hediyeler olarak kullanılmış olmalıdır (Khorasani, 2006b: 88).

Pers ordusundaki *akinakes* gibi kısa kılıçların yanı sıra uzun kılıçların kullanımına dair bilgilerimiz de oldukça sınırlıdır (Khorasani, 2006a: 75). Ancak arkeolojik kazılar, Kuzey İran ve Azerbaycan'da bulunan bronzdan yapılmış uzun kılıçların en azından İran'da uzun yıllardır kullanıldığını ve geleneksel bir altyapısı olduğunu düşündürmektedir. I. Kserkses'in Nakş-i Rüstem'deki mezarı üzerinde tasvir edilen figürlerin üçü uzun kılıç, diğerleri ise *akinakes* taşımaktadır. Fakat askeri açıdan değerlendirdiğimizde, uzun kılıçların ordudaki askerlerin sürekli bir teçhizatı olup olmadığı sorusuna net bir yanıt vermek mümkün değildir. Persepolis kral mezarları üzerindeki bazı kabartmalarda da uzun kılıç tasvirleri görülmektedir. Kabartmalarda taht taşıyıcı olarak adlandırılan ve Pers ordusu içindeki farklı uyruklara ait asker betimlerinin çoğu benzeri uzun kılıçlar taşımaktadır (**Res. 8**). Bu betimlerde yer alan figürlerin sağ tarafında, bacak üzerinde çapraz olarak taşıdıkları kılıçların topuzları mantar ya da yarım daire şeklinde yapılmıştır.

2. Kopisler

Kopis (κοπίς), kelime anlamı olarak evlerde et kesmek için kullanılan kıyıcı, dilici anlamını taşımaktadır. Pers ordusunda ise bir savaş silahı olarak pala biçimli ağır bir kılıcı ya da süvari kılıcını ifade etmektedir (Sekunda, 2000: 16-17). Düşman askeri üzerinde fiziksel açıdan hasar bırakabilecek derecede etkili bir saldırı silahı olan *kopisin* bıçak uzunluğu 65 cm'ye kadar çıkabilmektedir. *Kopisin* bıçak kısmının tek tarafı keskindir. Özel olarak şekillendirilmiş olan bıçağı

kavisli bir yapıdadır (**Res. 9**) ve tek elle kavranan tutamağı içbükey bir yapıya sahiptir. Genellikle demirden üretildiğı bilinen *kopis*lerin ağız kısmı da oldukça keskindir. Tasvirlerden edindiğimiz bilgiler, büyüklüğü itibariyle daha çok piyade ve süvarilerin kullanımına uygun bir silah olduğunu düşündürmektedir.

*Kopis*in, köken olarak hangi topluma ait olduğı konusunda farklı öneriler bulunmaktadır. Bu önerilerden ilki, İÖ 6. yy'dan 3. yy'a değin, Hellen coğrafyası ve İspanya'da popüler olan kavisli ve tek kenarlı bir kılıç olarak tanımlayabileceğimiz *kopis*in Etruria kökenli olabileceğı görüşüdür (Cannoly, 2006: 63-69). Etruria Bölgesi'nde yürütölen kazılarda çok sayıda *kopis* örneğı ele geçmesi bu görüşü destekleyen unsurlardan biridir.

*Kopis*ler özellikle Hellen vazo resimlerinde Hellen ordusunun ağır silahlı piyadeleri olan *hoplit*lerin elinde taşıdığı ikincil bir silah olarak karşımıza çıkmaktadır (Fields, 2007: 24). Saplama ve kesme amacıyla kullanılan *kopis*in stil olarak daha çok Hellenlere ait olması muhtemel görünmektedir. *Kopis*, belki de Etrüskler tarafından adapte edilerek yeniden kullanılmış olabilir. Hellen askerleri tarafından kılıç olarak kullanılan *kiphos* (ξίφος) ve *makhaira* (μάχαιρα) olmak üzere iki tip silah öne çıkmaktadır. Bu silahlar birbirinden farklı özelliklere sahiptir. *Kiphos*lar, iki tarafı keskin düz bir bıçağına sahip kısa kılıçlardır (Sekunda, 2000: 16-17). *Kiphos*larla karşılaştırıldığında *kopis*ler sahip olduğı kavisli yapısıyla düşman kuvvetlerinin daha derin ve öldürücü yaralar almasına neden olmuş olmalıdır. Atina vazo resimlerinde Spartalı *hoplit*lerin elinde tasvir edilen kılıçlar olasılıkla Spartalılar tarafından da ikincil silah olarak kullanılmıştır. *Makhairalar* ise *kiphos*ların aksine tek tarafı keskin, dışbükey bir bıçağına sahiptir. Ksenophon ve Homeros'un anlatımları da bu özelliğı desteklemektedir. *Makhaira*, Homeros tarafından kavisli bir kılıç olarak tanımlanırken, Plutarkhos *spatha* gibi çift tarafı keskin düz ve geniş bir kılıç olduğunu aktarmıştır (Burton, 1884: 224). Olasılıkla *makhaira* ve *kopis* aynı silahları ifade etmektedir.

Üçüncü ve son öneriye göre *kopis* Mısır kökenli bir silahtır. Mısır kılıcı olarak anılan "*khopes*" den etkilenererek üretilmiştir (Ali, McLaughlin and Murray, 2012: 11). *Khopes*in tasarımı Hellenler tarafından örnek alınmış olmalıdır (**Res. 10**). İncelenen örnekler, Mısır'ın erken dönemlerde *khopes*in balta olarak kullandığını göstermektedir. Zaman içerisinde *khopes* geliştirilerek orak şeklinde bir kılıç formunu almıştır. Aslında *khopes* Mısır'ın Kenan Ülkesi (Canaan) kökenli savaş baltalarını örnek alarak geliştirdiğı bir formdur. *Khopes*in, Mısırlılar tarafından tutamak kısmı kısaltılmış ve bıçaktaki eğriliğı azaltılmıştır (Ali, McLaughlin and Murray, 2012: 68). *Khopes*

daha çok tek elle kullanıma uygundur ve kavisli yapısı onun düz bir bıçağa göre hedefe daha çok baskı uygulayabilmesini sağlamaktadır.

Göğüs göğüse çarpışmada etkili bir silah olduğu görülen *kopis* örneklerine gerek kazılarda gerekse tasvirler üzerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Hellen vazo resimleri üzerinde betimlenen Pers figürlerinde, özellikle de Pers okçularının bir ellerinde yay, diğer ellerinde *kopis* taşıdıkları görülmektedir (**Res. 11**).

3. Sagarisler

Kökeni İskitlere dayandırılan *sagaris* (*σαγάρις*), bir çeşit savaş baltasıdır. Farklı toplumlar tarafından kullanıldığına şahit olduğumuz bu savaş baltaları hakkında antik Hellen yazarları da bize bilgi sunmaktadır. Herodotos, *sagaris* ile bağlantılı olarak İskit soyundan gelen Sakaların başlarında koni biçiminde düz duran biçimli takkeler (başlıklar) taktığını, ülkelerine özgü yay, hançer ve kendi ulusal savaş baltaları olan *sagaris*leri taşıdıklarını bildirir (Hdt. VII. 64). Herodotos duyumları neticesinde İskit soyundan geldiğini belirttiği Massagetlerin (Massagetai) de elbiseleri ve hayat tarzlarında İskitler gibi olduklarını, mızrak ve ok kullanımının yanı sıra *sagaris* olarak adlandırdıkları savaş baltaları taşıdıklarını vurgular (Hdt. I. 201-215).

Herodotos benzer şekilde İskitlerin kökenine dair esaneleri anlatırken gökyüzünden düşen bir saban, bir boyunduruk, bir kupa ve savaş baltası olan *sagarisi* de saymaktadır (Hdt. IV.5). Bu ifade aynı zamanda konar-göçer yaşam biçimine sahip olan İskitler’de baltanın önemini vurgulayan önemli bir veridir. Antik yazarlardan Ksenophon da *Anabasis* adlı eserinde, Batı Armenia’da Amazonların taşıdığı tipte bir savaş baltasının kullanıldığını bildirmektedir (X. An. IV. 4. 16). Bu baltalar da şekil ve form olarak *sagaris*lerle benzerdir. Özellikle İskit mezarlarında yürütülen kazılar, bu tür baltaların benzerlerinin İskit kökenli olduğunu veya Karadeniz’deki kavimlerin bazılarınının da *sagaris* olarak adlandırılan bu baltayı kullandıklarını göstermektedir.

Uzun ve ince bir tutamağa sahip olan *sagaris*ler, kazma şeklinde sivri bir ağız kısmına sahiptir. *Sagaris*lerin baş kısımlarında kuş gagası gibi bir çıkıntı yer alır. Bunun hemen arkasında muhtemelen silahları kırmak ve işlevsiz hale getirmek için kullanılan sivri uçlu bir çıkıntı bulunmaktadır (Khorasani, 2006b: 89). Karakteristik olarak süvariler ve piyadeler tarafından tek elle atılabilecek hafifliğe sahip olduğu düşünülebilir (**Res. 12**). Bu kısım miğfer veya vücut zırhını rahatlıkla delebilecek keskinliktedir. Persepolis güney kabartmalarında yer alan ve Pers olması muhtemel bir figürün elinde gördüğümüz *sagaris*in ağaçtan tutamağı üzerinde kazıma ile yapılmış V şeklinde bezemeler dikkat çekicidir. Attika kırmızı figürlü vazoları üzerindeki

betimlemelerde rastladığımız *sagaris*lerin bronz ve demirden yapılma örnekleri de ele geçmiştir (**Res. 13-14**). Ayrıca Persepolis kabartmaları üzerinde betimlenen soylu figürler de ellerinde *sagaris* taşımaktadır.

4. Ok-Ok Uçları, Yaylar ve Sadaklar

Çocuk yaştan itibaren öğrendikleri üç şeyden biri ok atmak olan Perslerde ahlaki eğitimin yanında askeri eğitim tam anlamıyla gelişimin bir parçası olmuştur. Pers askerleri yukarıda değindiğimiz gibi hareket kabiliyetini kısıtlamayacak hafiflikte silahlarla donatılmıştır. Antik Çağ'da gerçekleşen savaşlarda ok ve yay, karşı karşıya gelmeden düşmanı saf dışı bırakmanın eşsiz yollarından biridir. Antik Çağ ordularının geneli içinde sayısal çoğunluğa sahip olan okçular, kuşatmalarda kullanılan en önemli sınıf haline gelmiş ve bu da ok kullanımına verilen önemi artırmıştır. İlerleyen süreçte yayların teknolojisi de geliştirilerek daha uzağa daha disabetli ok atmaları sağlanmış, düşman bu sayede safdışı bırakılmıştır.

Pers ordusunun önemli bir kısmını, ordunun asli unsuru olan okçu sınıfı oluşturmaktaydı. Hellen yazarlarının metinlerinde Pers okçularının ok taşıyıcıları yani *toxophoroi* (*τοξοφόροι*) olarak ifade edildiği görülmektedir (Hdt. I. 103; VI. 6. 3). Eski Persçe'de ok taşıyıcının ya da okçunun tam karşılığı nedir sorusunun cevabı net olarak bilinmemektedir. Askeri tarih üzerine yaptığı çalışmalarla öne çıkan N. Sekunda araştırmalarında I. Dareios'un yazıtındaki korunmuş pasajdan yola çıkılarak *Öanva-bara* ya da *Öanuvabara* olabileceği ihtimali üzerinde durulduğunu vurgular (Sekunda, 1988: 72). Atlı ya da yaya olarak hareket edebilen okçu birlikleri bu yüzden Pers ordusu içinde her zaman için önemini korumuştur. Pers-Hellen halkları arasında gerçekleşen meydan savaşlarında at üzerinde hareket halindeki okçular ve yaya olarak savaşa iştirak eden okçular, aslında savaşın gidişatını değiştirmekteydi. Piyade birlikleri içinde önemli göreve sahip olan okçular kalkan-mızraklar arkasında korunarak atışlarını yapmakta ve düşman kuvvetlerini kısa sürede dağıtmaktaydı. Perslerin temel silahlarından biri olan oklar Pers ve Med piyadeleri tarafından ustalıkla kullanılıyordu. Pers süvarileri at üzerinde ok kullanımını akrabaları olan Medlerden öğrenmişlerdi. Piyadeler başta olmak üzere süvari birlikleri oluşturulduktan sonra İskit halklarının etkisiyle oklar, bu birliklerin de daimi silahı haline geldi.

Pers okları incelendiğinde kamış ya da ince çubukların ucuna tripartit (üçgen bölümden oluşan) bronz ok uçlarının takılmasıyla yapıldığı görülür (**Res. 15**). Bu oklarda denge unsurunu sağlamak için üzerine üç tüy takıldığı da bilinmektedir (Kılıç, 2008: 111). Yaklaşık 3-4 cm uzunluğa sahip olan ok uçları soketlidir (Shepherd, 2010: 38).

Soket başları ağaçtan bir ön şafta yerleştirilmiş ve sonrasında ana şafta bağlanmıştır. Küçük ve hafif ok uçları, okçuların kolaylıkla ve seri bir şekilde ok atımını kolaylaştırırken hedeflere karşı oldukça etkili olmuştur. Ksenophon II. Dareios'un (İÖ 423-404) oğlu Genç Kyros'un ordusundaki Giritli okçuların oklarını Pers okçuları kadar uzağa erdiremediklerinden bahseder (X. An. III. 3. 7-15). Çünkü Girit çengelli ok uçları oldukça ağırdır ve anlaşılana o dur ki bu ağırlık ok atımında hedefe erişimi zorlaştırmaktadır. İÖ 7. yy'da Kimmer ve İskitlerde ortaya çıkan bu ok uçları Pers İmparatorluğu ve sonrasında da kullanılmaya devam etmiştir (Tallis, 2005: 232).

Pers okları ve yayları temelde coğrafya ve kültürel anlamda ilişkiler kurduğu İskit toplumlarının ok ve yay özellikleri örnek alınarak yapılmıştır (**Res. 16**). Ancak ağırlık yönünden farklılık göstermektedir. İskit okları da kamıştan yapılmış olup, ok uçlarının yapımında taştan yararlanılmıştır. İskit yayları ise ağaç ya da hayvan boynuzundan üretilmiş olup, boyutları 75-100 cm arasında değişmektedir (Ali, McLaughlin and Murray, 2012: 28; Chugunov, Rjabkova and Simpson, 2017: 208).

Pers okları, kalkan ve zırhları delmekten ziyade hedefe karşı etkili olmuştur. I. Kserkses'in ordusu Atina akropolüne vardığında, akropolün batısında kalan Ares tepesini tutmuş ve kaleyi kuşatmıştır. Herodotos bu kuşatmada, Perslerin, oklarına kırıktı sardıklarını ve tutuşturduklarını, sonunda okları barikata atarak kaleyi kolayca kuşattıklarını bildirmektedir (Hdt. VIII. 52).

Hem Herodotos hem de Ksenophon Perslerin büyük yaylarla donatıldığından bahsetmektedir (Hdt. VII. 61; X. An. III. 4. 17) (**Res. 17**). Özellikle de *Ölümsüzler Birliği* normal yaylardan ziyade daha kaliteli bir şekilde yapılmış uzun yayları kullanmışlardır. Orduda gerek piyade gerekse süvari birlikleri tarafından kullanılan yaylar, çoğunlukla kızılıktan yapılmış ve farklı maddeler kullanılarak sertleşmesi sağlanmıştır. Medler ve Persler aynı tür yayları taşımaktadır ve ok atmada oldukça usta olan Perslerin yay uzunluğu dört beş ayaktan, okları ise üç ayaktan daha fazladır (**Res. 18**). Susa kabartmalarında ve özellikle Hellen vazo resimlerinde betimlemelerini gördüğümüz Pers yayları, yaklaşık 1,2 m uzunluğa sahip olup, tutamaktan geçen basit bir eğriliği vardır ve uçları da dışa doğru bükümlüdür (Blyth, 1977: 58). Yayların destek yüksekliği ise yaklaşık 22 cm kadardır.

Yaylar, oklarla birlikte İskit kökenli *gorytos* (γορπτός) olarak adlandırılan sadaklarda taşınmaktadır (Khorasani, 2006b: 89) (**Res. 19**). Ancak Pers stilineki sadaklarda bazı farklılık karşımıza çıkar. *Gorytos*lar tasvirlerde genelde bel çevresinden ayak üzerine doğru asılmaktayken, Pers sadaklarına baktığımızda *gorytos*lardan farklı

olarak omuzda taşındıkları görülür (**Res. 20**). İskit mezar kazılarında çok sayıda *gorytos* rneği içerisindeki ok buluntularıyla birlikte ele geçmiştir. Mezarlık alanlarında ele geçen örnekler ve Hellenlere ait tasvirlerde gördüğümüz bu sadaklar Persler tarafından da kullanılmıştır. İskit mezar kazılarının çoğu ok ve sadakların genellikle mezarlık eşyası olduğunu doğrulamıştır. Mezarlardaki sadak buluntuları genellikle 15-20'den fazla ok iermemelerine rağmen, büyük gmlerde (daha önemli kişilere ait mezarlar) yüzlerce, bazen de tek bir durumda 279 ok içeren örnekler bulunmuştur. Çok büyük bir sayı gibi görünse de yapılan deneysel çalışmalara göre bu okçular 3 dakikada 30 adet ok atışı yapılılabilmektedir (Chugunov, Rjabkova and Simpson, 2017: 208).

5. Mızraklar

Persler ok ve yay kullanımındaki yeteneklerinin yanı sıra mızrak kullanmakta da oldukça başarılıdır. Soylu sınıfından kle sınıfına kadar tüm çocuklar mızrak kullanmayı ve savunma yöntemlerini bilirler. Eğitim süreçlerinde delikanlılar grubuna geçtikten sonra yanlarında yay, kılıç, balta, kalkan ve iki adet mızrak taşımanın yanı sıra ayrıca on yıl süreyle saray etrafında nöbet tutmak gibi görevleri de vardır (X. Cyr. I. 2. 9). I. Dareios'un Nakş-i Rüstem'deki "*Hem ellerim hem de ayaklarım kabiliyetlidir. Bir süvari olarak at üzerinde iyiyimdir. Bir okçu olarak hem yaya hem de at üzerinde ok atmakta maharetliyimdir. Bir mızrakı olarak hem yaya hem de at üzerinde mızrak atmakta maharetliyimdir. Ahura Mazda'nın bana bahşettiği hünerleri Ahura Mazda'nın inayetiyle kullanmak için onları kuvvetlendirdim, yerine getirdiklerimi Ahura Mazda'nın bana bahşettiği bu hünerler sayesinde yaptım*" sözleri de bunu kanıtlamaktadır (DNb, 40-45/Kent, 1950: 139-140).

Pers mızrakları, süvari ve zırhlı süvari birlikleri, piyade birlikleri ve *lmszler Birliği* gibi ordu içindeki çok sayıda farklı birlik tarafından kullanılmıştır. Antik metinler Pers mızraklarının *palta* (*παλτά*) olarak adlandırıldığını göstermektedir (X. HG. III. 4. 14; X. Cyr. VII. 1. 2). *Palta* olarak adlandırılan Pers mızrağı kızılcık ağacından yapılmış olup, Hellen mızraklarına göre boyut olarak daha kısa ancak onlara nazaran daha güçlüdür. Hafifliği nedeniyle fırlatılması ve kullanımı daha kolaydır. Pers mızrakları özellikle ikili mücadelelerde orduya avantaj sağlamıştır. Bu mızrakların tek el ya da iki elle kullanıldığı bilinmektedir. Genç Kyros ve beraberindeki paralı askerler arasında bulunan zırhlı süvariler ve III. Dareios'un (İ 336/5-330) ordusundaki süvarilerin de ellerinde iki mızrak taşıdıkları bilinmektedir (bkz. X. An. 1.5.15; I. 8. 3; X. HG. III.4. 13).

Arkeolojik verilere dayanarak, Pers Dönemi'nden Pehlevi Dönemi'ne (1926-1979) kadar İran ordusu üzerine çalışmalar yapan Yahya Zoka'nın Persepolis kabartmaları üzerindeki betimlerden yola çıkarak mızraklar üzerine yaptığı değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Yahya Zoka'ya göre betimlemelerde geniş yaprak şekilli mızrak ucu ve söğüt yaprağı şekilli mızrak ucu olmak üzere iki genel tip bulunmaktadır (Khorasani, 2006b: 88) (**Res. 21**). Mızrak uzunluklarına bakıldığında uzun mızrak hem süvari hem de piyade birlikleri tarafından kullanılırken kısa mızraklar (*zubin*) piyade birliklerince göğüs göğüse çarpışmada kullanılmaktadır. Pers mızraklarının uzunlukları bu nedenle farklılık göstermektedir.

Susa sarayındaki kabartmalarda betimlenen *Ölümsüzlere* bakıldığında mızraklarının *doru* (*δόρυ*) olarak adlandırılan hoplit mızraklarından daha kısa olduğu görülür (Shepherd, 2010: 45). Kabartmalardaki mızraklar, hoplitlerin kullandığı *doru* (*δόρυ*) olarak adlandırılan ve fırlatma amacıyla kullanılan uzunluğu 2-2.5 m arasında değişen mızraklardan daha kısadır. Ancak belirtmek gerekir ki bu betimlemeler törenseldir. Antik yazarların aktarımı *Ölümsüzlerin* savaş alanındaki temsillerinin bu şekilde olmadığını göstermektedir.

Piyade birlikleri içinde kalkan duvarı oluşturarak öne çıkan ve savaşın seyrini değiştiren *sparabaralar* (*σπαράραι*) mızraklar, orak biçimli ağır kılıçlar ve *sparalar* taşımaktadırlar. Hafif silahlı bu piyadelerin taşıdığı mızraklar yaklaşık 6 ayak (1.8 m) uzunluğundadır. Antik yazarlar da Pers mızraklarının Hellen *hoplit*lerinin ve Makedon *phalanks*larının mızraklarına oranla kısa kaldığını ifade eder (Arr. An. I. 15). Arrianos, Perslerin kızılçık ağacından yapılmış mızraklarının Makedonların uzun mızrakları karşısında işlevsiz kaldığını belirtir. Makedon *phalanks*larının *sarissa* olarak adlandırılan mızrakları yaklaşık 5-6 m (15-18 ayak) uzunluktadır. Pers mızrakları gibi kızılçık ağacından yapılan bu mızraklar demir uçlara sahiptir. Mızrakların uzunluğu iki elle kullanımı gerektirse de savunma kalkanını dağıtma noktasında oldukça etkilidir ve uzunluğu Pers mızraklarının neredeyse üç katıdır (bkz. Thompson, 2007: 24).

Herodotos'un aktarımında ayrı tutulan elit birliklere bakıldığında bu birliklerin mızraklarında da farklılıklar olduğu görülmektedir. Mızrak taşıyıcıların, süvarilerin ve *Ölümsüzlerin* taşıdığı mızraklar yüksek ihtimalle statüye göre ayrılmaktadır. I. Kserkses'in ordusunda kralın hemen arkasında en soylu ve en yiğit askerlerden seçilenlerin mızrak saplarında altın elmalar olan bir birlik yer alır. Bu birlik "kralın mızrakçıları", "koruma askerleri" veya "kralın seçkin piyadeleri" (Charles, 2012: 261) olarak anılmakta ve mızrak saplarının ucunda yer alan altın elmalardan dolayı Eski Yunanca

melophoroi (*μηλόφοροι*) olarak adlandırıldığı düşünölmektedir (Arr. An. III. 1. 5; 1. 16). Arkalarında hepsi içinden seçilmiş başka bin atlı grup, bu atlılardan sonra *Ölümsüzler* olarak aktarılan, yine Pers birlikleri arasından derlenmiş yaya olarak ilerleyen, içlerinden bin tanesinin mızrak saplarının ucunda altın nar; ortalarında bulunan dokuz bin kişinin mızrak saplarının ucunda ise gümüş nar olan on bin kişilik seçkin bir birlik ilerler (Hdt. VII. 41). Her bir seçkin birlik ait oldukları statüye göre ayrı mızraklarla donatılmış olmalıdır.

Ksenophon, İÖ 396/5'de Daskyleion civarındaki Hellen-Pers süvarileri arasında gerçekleşen bir karşılaşmayı betimlerken, Perslerin kızılıcık ağacından yapılmış mızraklarıyla başarılı bir şekilde dövüştüğünü ve Hellenlerin mızraklarının kolayca kırıldığını ifade etmektedir (X. HG. III. 4. 14). Arrianos da Granikos Savaşı'ndaki (İÖ 334) Pers-Makedon mücadelesinde Pers süvarisinin elindeki mızrakların yağmur gibi hızlı olduğunu ve bu mızrakların uzun Makedon mızraklarını vurup deldiğini vurgulamaktadır. Ancak, savaş alanında yaşanan tecrübeler muhtemelen Persleri süreç içerisinde gelişim ve değişim yaratmaya zorlamıştır. Pers mızrağı her ne kadar fonksiyonel bir yapıya sahip olsa da Makedon *sarissaları* karşısında yetersiz kalmıştır. Bu nedenle III. Dareios'un Issos Savaşı'nda (İÖ 333) aldığı yenilgi sonrasında Pers hafif mızrakları olarak bilinen *paltaların* kısa ve dayanıksız yapısı farkedilmiş olmalıdır. Savaşlarda alınan yenilgiler, Persleri bu anlamda yenilik yapmaya itmiştir. Bu nedenle Persler, Makedon mızraklarını örnek alarak uzun ve daha dayanıklı mızraklar kullanmaya başlamış olmalıdır (D.S. XVII. 53. 1; Head, 1992: 34).

6. Savaş Arabaları

Arabaların savaşta bir silah görevi görmesi ve bu amaçla kullanılmaya başlanmasının ilk kez nerede ortaya çıktığı ve nasıl geliştiği konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Savaş arabası kullanan toplumların kimlikleri de çok fazla bilinmemektedir. Çünkü Antik Çağ'da savaş olgusu genel olarak yıkmak ve yakmak üzerine kuruludur. Birçok toplum, buna Persler de dahil olmak üzere uygarlıklarını geliştirmek yerine, yendikleri düşmanın gelenek-göreneklerini benimseyerek gelişmeye çalışmış ve bu nedenle birçok unsur kaynaşmıştır (Keegan, 2019: 230). Ele geçen arkeolojik veriler savaş arabalarının İÖ III. binyıldan itibaren insan hayatında bulunduğunu, kökeninin Mezopotamya'ya dayandığını ve İÖ III. binyıla tarihlenen Ur Standardı üzerindeki dört yaban eşeğinin çektiği dört tekerlekli aracın üzerinde bir kral figürü ile birlikte balta, kılıç, mızrak gibi savaş silahlarını kullanacağı bir platformun yer aldığı

göstermektedir. Ancak bir sürücü, kısa bir kompozit yay ile silahlı bir okçu taşıyan iki tekerlekli savaş arabalarının İÖ 1700'den sonra geliştirilerek sonrasında savaşlarda etkili bir araç olmaya başladığını anlıyoruz (Fields, 2006: 50). İnsanların ulaşım hızını neredeyse on kata kadar artıran savaş arabaları, gelişimini yüksek ihtimalle İÖ 1700'lerden sonra, göçebe kavimlerle tekerleği kullanan yerleşik toplumların kurdukları ilişkiler yoluyla İran ya da Azerbaycan topraklarında tamamlamıştır. Tarım toplumları ile konargöçerlerin kurduğu bu ilişki, savaş alanında yeni ve etkili bir silahın doğmasına neden olmuştur (Gökçek ve Akyüz, 2013: 52).

Savaş arabası kullananların her zaman harekete hazır ve atak durumda olmaları, onların saldırgan savaşçılara dönüşmesini tetiklemiş olmalıdır. Savaş arabalarının en önemli avantajlarından biri savaş alanında ilerleme hızını birdenbire artırmasıdır. Hızı artan savaş arabası ile birlikte öldürme alışkanlığına sahip olan savaşçılar ellerindeki yaylarla kısa sürede savaşın istenilen başarıya ulaşmasını sağlamıştır (Keegan, 2019: 239).

Savaşın stratejik açıdan seyrini değiştiren savaş arabaları özellikle Mezopotamya'nın en güçlü devletlerinden biri olan Assur Devleti tarafından büyük bir ustalıkla kullanılmıştır. Assur ordusunun temel gücü savaş arabalarıdır. Sonraki dönemlerde bu arabalar Assur'un iletişim kurduğu halklar tarafından da geliştirilerek savaşlarda aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Gerçek anlamda uzun mesafe ordusuna sahip olan Assurlar, savaş arabalarını düşman karşısında bitirici güç olarak kullanmışlardır. Ayrıca Anitta metinlerinde anlatıldığına göre Kussara kralı Anitta, Prushanda kralı ile girdiği mücadelede kralın 40 adet savaş arabasına sahip olduğunu bildirmektedir (Reyhan, 2008: 55). Bu ifade, Anadolu'da da savaş arabalarının kullanıldığını desteklemektedir. Bununla birlikte, arabalar hakkındaki bilgilerimiz arkeolojik buluntular ve antik yazarların anlatımlarına dayanmaktadır (Gündüz, 2002a: 242).

Perslerin kendi savaş arabalarını geliştirerek kullanmaya başlaması II. Kyros'un (Büyük Kyros) Assur karşısında kazandığı zafer sonrasında gerçekleşmiştir. Bu savaşa kadar Pers ordusunda sadece belirli bir grup Medialılar, Suriyeliler, Araplar ve Kyreneliler araba kullanmasını bilmekteydiler (X. Cyr. VI. I. 27). II. Kyros savaş arabalarının ordudaki eksikliğini farkedip, eskiden Troialılar tarafından kullanılan ve kullanımı Suriyelilerin elinde olan savaş arabalarının kullanılmasını yasaklamış ve düşmanlarından ele geçirilen ya da başka uluslardan kendisine hediye edilen savaş arabalarının tamir edilmeye başlanması emrini vermiştir. Böylece Pers ordusundaki araba ihtiyacı ve eksikleri kısa sürede tamamlanabilecektir. Önceleri Pers ordusunda

üç yüz savaş arabasından her birine birer asker binmekte ve yanlarına birer de güvenilir insan verilmekteyken, sonrasında Kyros arabaların bu şekilde kullanılmasını da yasaklamıştır. Arabaların kullanımını aktif hale getirmek ve en iyi şekilde değerlendirilmesini sağlamak için kısa sürede arabaların tekerlekleri güçlendirilerek kırılma tehlikeleri ortadan kaldırılmış; dingiller daha uzun yapılarak arabaların devrilme olasılığı düşürülmüştür (X. Cyr. VI. 1. 29). Pers ordusunda kullanılan savaş arabalarında arabacıların yeri tahtadan bir kule şeklinde yapılmıştır. Böylece arabacının vücudunun boğazına dek olan kısmının korunması sağlanmış ve her arabacı silahlandırılarak tekerlek dingillerin uçlarına orak gibi keskin bir alet takmasına karar verilmiştir (X. Cyr. VI. 1. 30). Bu tür arabalar tırpanlı savaş arabası olarak anılmaktadır (**Res. 22**). Susa kralı Abradatas, Kyros için 100 adet savaş arabası yapmış ve dört oklu bir arabaya sekiz yük taşıyıcı bindirmiştir (X. Cyr. VI. 1. 50). Kyros bunun yanı sıra sekiz oklu bir araba yapılırsa buna on altı öküz koşulabileceğini ve istedikleri her şeyi taşıyabileceklerini düşünmüştür. Böylece tekerleklerle beraber her araba on sekiz adım yükselecektir. Kyros bunları planlayıp yeni bir araba yaptırmış ve arabaya bağlanan on altı öküzün bir çift öküzden kolay biçimde arabayı çektiğini görmüştür. Böylece arabalar daha kolay hareket edebilmektedir. Normal arabaların yükünü taşıyabilen öküzler yirmi beş *talant* (τάλαντον) ağırlık taşıyabilmiştir (X. Cyr. VI. 1. 54). Dolayısıyla, arabaların ordunun arkasında olması savaş sırasında bir avantaj sağlarken belki de savaşın seyrinin değişmesine neden olacaktır. Troialılar ve Lydialılar tarafından kullanılan arabalar yenilerek II. Kyros'un istediği şekilde düzenlenip, arabalara silahlarıyla birlikte yirmi asker yerleştirilmiştir.

Batı Anadolu satrabı Genç Kyros ve Pers kralı II. Artakserkses'in (İÖ 404-359) arasında gerçekleşen Kunaksa Savaşı'nda (İÖ 401), II. Artakserkses'in ordusunda bir milyon iki yüz bin asker ve tırpanla donatılmış iki yüz savaş arabasının olduğu, ancak bu arabaların 150'sinin savaş alanında bulunduğu bilinmektedir (X. An. I. 7. 10-11). Pers ordusunun sayısı hakkında Herodotos başta olmak üzere antik Hellen yazarlarının verdiği rakamlar hem çelişkili hem de abartılı görünmektedir. Herodotos'un Kserkses ordusunun sayımında Pers ordusunun kara ve deniz güçlerinin toplamı olarak iki milyon üç yüz on yedi bin altı yüz on kişilik bir mevcut vermesi bunun en açık göstergesidir (Hdt. VII. 184). Çağın koşullarında bu derecede kalabalık bir insan topluluğunun hareketi oldukça güç görünmektedir. Ksenophon, II. Artakserkses'in ordusunun önünde birbirlerinden oldukça aralıklı dizilmiş ve tırpanlı araba denen savaş arabalarının ilerlediğinden bahsetmektedir. Ayrıca, bu arabaların tekerleklerinden

başlayıp, yatay olarak ileri uzanan ve alt tarafa düşecek her şeyi parçalamak için yere doğru diklemesine konumlanan tırpanlarla donatıldığını aktarmaktadır (X. An. I. 8. 10). Tırpanlı savaş arabalarının Hellen taburlarının üstüne gönderilip kısa sürede onları dağıtmasıyla savaşın sonucu da değişmiştir. Savaş arabalarının bu tür mücadelelerde orduya sağladığı avantajlar kullanımlarının sürekliliğini de sağlamış olmalıdır.

II. Kyros'la (Büyük Kyros) birlikte kullanılmaya başlayan savaş arabaları, halefleri tarafından da mücadelelerde önemli bir silah olarak ordudaki yerini almış ve savaş öncesi hazırlıklarda ordunun üç tarafına yerleştirilmiştir. Pers kralı III. Dareios, ordusunda yer alan filleri ve tekerlekleri tırpanlı savaş arabalarını Hellen ordusundaki ağır silahlı piyadelerin üzerine sürmüştür (Pullu, 2010: 22). III. Dareios, Büyük İskender (III. Aleksandros) ile girdiği son mücadele olan Gaugamela Savaşı'nda (İÖ 332) 200 kadar tırpanlı savaş arabasıyla Büyük İskender'in ordusu karşısındaki yerini almıştır (Arr. An. III. 8).

Savaş arabaların mücadelelerdeki önemi kavrandığından, arabaların manevra kabiliyetini kısıtlayabilecek alanlar askerler tarafından önceden düzenlenmiştir. Ordunun yayılımı gerçekleştireceği alanda bulunan inişli-çıkışlı tepeler Pers askerleri tarafından düzeltilerek savaş arabaları için uygun bir hale getirilmiştir. Böylelikle arabaların savaş alanlarındaki ilerleme hızı artmış, düşman kuvvetleri arasında yaratılan ivmenin sağladığı avantajla yoğun bir tahribat yaratılmıştır.

Pers ordusunda kullanılan savaş arabası örneklerini; Persepolis Kuzey merdivenlerindeki rölyefler, Oksus Hazineleri (**Res. 23**), İskender Mozaïği (**Res. 24**), I. Dareios'un silindir mührü ve Balıkesir Üçpınar Tümülüsü'nde ele geçen bronz-demir araba buluntularının yanı sıra Sardeis-Bintepeler Nekropolü'ndeki kazılarda ele geçen araba tekerlekleri (Gündüz, 2002: 789-818) gibi eserler aracılığıyla değerlendirmekteyiz. Sözü geçen örnekler Pers Dönemi'nde savaş arabalarının kullanımına dair önemli veriler sunmaktadır. Tasvirlerde dört at tarafından çekildiği görülen savaş arabalarının üzerinde bulunan ve arabacıyı korumayı sağlayan kule şeklinde bir yapının bulunması da oldukça dikkat çekicidir.

Saldırı silahı olarak değerlendirebileceğimiz bir diğer silah sapanlardır. Arkeolojik buluntularla desteklenmesi oldukça güç görünen bu silahların ordu içinde kullanıldığına dair verilere antik kaynaklar aracılığıyla ulaşmaktayız. Strabon, her Persin yay ve sapan taşıdığından bahsederken (Str. XV.3.19) Ksenophon, Anabasis adlı eserinde Persler hakkında "*Barbarlar öyle ayağına tez insanlardı ki, çok yakından kaçsalar bile kurtuluyorlar üstelik bir yay ve bir*

sapandan başka silah taşımıyorlardı'' ifadelerini kullanmaktadır (X. An. IV. 2. 27). Ayrıca Ksenophon Kyros'un Eğitimi ve Oikonomikos adlı eserlerinde de Pers ordusu içerisinde sapanlı birliklerin bulunduğundan söz etmektedir (X. Cyr. I. 5. 4-5; X. Cyr. VII. 4. 15; Oec. IV. 5). Pers ordusunda MÖ 5. yy'ın sonlarında adları sıklıkla duyulmaya başlanan sapanlı birlikleri, merkezde konuşlanan okçu birlikleri ile hareket ederdi. Okçu birliklerin saldırılarından sonra aralıksız olarak sapan atışına başlayan sapanlılar düşman kuvvetlerini bir şekilde atışlarıyla rahatsız ederdi. Sapan ve ok atışları düşman kuvvetlerin savunma hattına çekilmesini sağlayan en önemli manevralardan biriydi. Pers ordusunda hafif piyade birliklerine dahil olan sapanlılar sadece Pers kökenli askerlerden oluşmuyordu. Ksenophon Büyük Kyros'un sapanlıların savaşındaki önemini kavrayıp, esir aldığı halkların bir kısmına da sapan talimi yaptırılması konusunda direktifler verdiğini aktarmaktadır. Sapanlıların merkez ordunun yanı sıra Pers İmparatorluğu'nun kırsal bölgelerindeki khora garnizonlarının korunması için de görevlendirildiği bilinmektedir (X. Oc. IV. 5-11; Tuplin, 1988: 67).

7. Kalkanlar

Kalkanlar her orduda olduğu gibi Pers ordusunda da savunma aracı olarak kullanılan en önemli unsurlardan biridir. Pers ordusunda dikdörtgen, hilal ve keman şekilli kalkanlar olmak üzere bir çok kalkan tipi kullanılmıştır.

Hellenler tarafından *spara* (σπαρά) veya *gerrhon/gerrha* (γέρρῳ/ γέρρῳν) gibi adlarla tanımlanan kalkanlar, büyük boyutlu, dikdörtgen biçimli ve hasırdan (sorgun ağacı) yapılmış kalkanlardır (Sekunda, 1988: 69) **(Res. 25-26)**. Pers ordusunda öncü piyade birliği olarak anılan *sparabaralar* (σπαραβάραι), kalkan taşıyıcı anlamına gelmektedir (bkz Head, 1992: 22). Ayaklara kadar uzanan bu kalkanlar tüm vücudu rahatlıkla muhafaza edebilmektedir. *Sparalar*, savaş esnasında ordunun en ön safalarında bulunan *sparabaraların* (kalkan taşıyıcılarının) kendilerini korumak için bir koruma duvarı oluşturmasını sağlar (Head, 1992: 24). Önde oluşturulan kalkan duvarı, arkasından okçu birliklerinin atış yaparak düşman kuvvetlerinin düzenini dağıtmasını sağlamak içindir. Herodotos, Platia ve Mykale Savaşları'nda (İÖ 479) Pers okçularının sorgun ağacı dallarından yapılmış kalkanlar önlerindeyken bir kale duvarı gibi durarak sayısız ok yağdırdıklarını bildirmektedir (Hdt. IX. 61-62). *Sparalar*, genellikle birbirine dikey ve paralel olarak yerleştirilmiş hasır çubukların deriyle kombine edilerek istenilen sertliğe ulaşmasıyla oluşturulmuştur. Deri ve sorgun ağacı birlikte işlenerek sertleştirilmiş ve sonrasında kontrast

renklerde boyanıp, kalkan üzerinde deriden V-W şekilli bir alan oluşturularak dekoratif bir görünüm alması sağlanmıştır (Sekunda, 1988: 69).

Tasvirlerde karşılaştığımız diğer bir kalkan türü keman şekilli kalkanlardır. Persepolis Apadana rölyeflerindeki muhafızların ellerinde örneklerini gördüğümüz bazı kalkanlar bir keman gövdesi gibi şekillendirilmiştir (Head, 1992: 22) (**Res. 27-28**). Merkezinde metal bir gömme tutamağa sahip ve her iki taraftan oyulmuş yuvarlak görünümünden dolayı bu adla anılan keman şekilli kalkanlar, betimlemelerde karşılaştığımız pürüzsüz görünümü nedeniyle, deri ya da metalle kaplı olabileceği ihtimalini düşündürmektedir (Kılıç, 2008: 113). Kalkanların sahip olduğu farklı şekiller bezeme (süsleme) amaçlı olabileceği gibi, kenarlardaki kesmeler işlevsel anlamda tutmayı kolaylaştırmak için de yapılmış olabilir. Erken Hellen seramikleri üzerinde betimlerine rastladığımız benzer formdaki kalkan türleri, Geometrik Dönem'e tarihlenen örnekler (Atina'daki Dipylon Mezarlığı) nedeniyle *Dipylon Kalkanı* olarak da adlandırılmaktadır (Sekunda, 1992: 12).

Hellen kap formları üzerinde betimlemeleriyle karşılaştığımız bir başka kalkan türü ise hilal şekilli kalkanlardır. Oval bir forma sahip olan kalkanlar üst taraflarındaki oyuntudan dolayı hilale benzetilmiştir. Farklı askeri birlikler tarafından kullanılan bu tip kalkanları Pers ordusunda herhangi bir birliğin ana savunma silahı olarak nitelendirmek aslında oldukça güç görünmektedir. Pers piyadeleri, süvarileri ve kalkanlı okçuları ile İskender Lahdi (**Res.29**) üzerindeki süvari betimlemelerinin ellerinde hilal şekilli kalkanlarla karşılaşmak mümkündür. İÖ 5. yy ortasından itibaren Hellen vazo resimlerinde özellikle Pers ordusunun hafif silahlı piyade birlikleri elinde benzer kalkanlarla tasvir edilmiştir. Tasvirlerde, Pers hafif piyadesi olarak adlandırılan *takabaralar* bir ellerinde mızrak diğer ellerinde *taka* olarak adlandırılan hilal şekilli hafif kalkanlar taşımaktadır (Head, 1992: 40) (**Res. 30**). *Sparabaralar* göre daha hafif ve küçük kalkanlar taşıyan bu birlikler, diğerleriyle karşılaştırıldığında askeri donanım olarak daha yetersiz olup, daha çok yerel silahlar kullanmaktadır. Ordu içinde piyadelere destek olarak çeşitli garnizonlarda görevlendirilen *takabaraların* devriye gezerek güvenliği sağladığı da anlaşılmaktadır. Sekunda'ya göre *takabara* olarak çağrılan bu birlik adını taşıdığı kalkanlardan alır ve yüksek ihtimalle *taka* hafif ya da deriden yapılmış kalkanları ifade etmektedir. Bu birlikler Hellen *peltast* birlikleri ile karşılaştırılmakta ve birçok araştırmacı tarafından Pers *peltastı* olarak anılmaktadır. Atina'da kurulan *peltastai* sınıfı *pelte* olarak anılan hilal şeklindeki kalkanlar, mızrak ve kılıçlar taşımaktadır (Akarca, 1998:

100). *Takabaraların* da bu nedenle Hellenler tarafından “*Peltophoroii-Pelte Taşıyıcı*” olarak adlandırılması m¼mk¼n g¼z¼kmektedir. İÖ 4. yy’ın pop¼ler kalkan tiplerinden biri de vazo resimleri ¼zerindeki betimlemelerde az da olsa karşılaştığımız ve mitolojik bir altyapısı olduğu d¼ř¼n¼len, yıldız yağmuru motifiyle bezenmiş hilal şeklindeki kalkanlardır (Sekunda, 1992: 55).

Sonuç

Savaşlar, yıkıcı etkilerinin yanı sıra toplumların k¼lt¼rel, ekonomik ve siyasi anlamda birbirlerinden etkilenmelerine de neden olmuştur. Bu etkiler sonucunda karşıt g¼çler birbirlerine ait birtakım unsurlardan esinlenmiş ya da bazılarını kendi k¼lt¼rleri içerisinde adapte etmiştir. Persler, uzun m¼cadeleler içine girdikleri Hellenler başta olmak ¼zere, konarg¼çer ve savaşçı bir toplum olan İskitlerin kullandıkları silahları da kendi silahı gibi benimsemiş ve uzun yıllar bu silahları kullanmışlardır. Neredeyse ordu içindeki t¼m askeri birliklerin donanımı olarak karşımıza çıkan *akinakesler*, en fonskiyonel silahlardan biri olmuştur. *Kopisler* de kavisli bıçak yapısı sayesinde Pers askerlerine yakın m¼cadelelerde avantaj sağlamıştır. Yararlı g¼r¼len her detay Pers ordusu içinde kendine bir yer bulmuştur. ¼zellikle hareket kabiliyetini kısıtlamayacak hafiflikteki silahlar askerlere savaş alanında hem konfor yaratmış hem de d¼řman karşısında başarılı bir sonuç alınmasını sağlamıştır. Persler zaten ocuk yaştan itibaren gerek ahlaki gerekse fiziksel y¼nden eğitimler alarak, iyi birer asker olacak şekilde yetiştirilmişlerdir. Ok, yay, mızrak kullanmak, ata binmek, avcılık gibi fiziksel antrenmanlarla k¼¼k yaştan itibaren eğitildikleri için silah kullanmayı ve kendini savunmayı iyi bilmektedirler.

Yaklaşık iki y¼zyıl varlığını korumuş olan Pers İmparatorluğu yaşadığı gelişim ve değişime paralel olarak zaman içinde kozmopolit bir yapıya b¼r¼nm¼řt¼r. Yaşanan bu değişim ve gelişmeler sonucunda imparatorluğun içinde bulunduğu ekonomik durum ile bağlantılı olarak birliklerdeki askerlerin sayısı, savaş stratejileri ve kullanılan silahlar da farklılık g¼stermiřtir. Geleneksel açıdan her ne kadar ¼zg¼nl¼đ¼n¼ korumaya çalışsa da b¼y¼yen bu yapı kendi dinamiklerini oluşturmuş ve satraplık ordularının katılımıyla genişleyen Pers ordusu çok uluslu bir yapıya b¼r¼nm¼řt¼r. Pers ordusunda kullanılan silahları incelerken antik yazarların konu ¼zerindeki g¼zlemlerine ¼zellikle dikkat etmek gerekir. Perslerin geleneksel anlayışlarından kopmayıp temelde yine kendi silah ve teizatlarını kullanmakla birlikte, faydalı g¼rd¼kleri bir çok unsuru da kendilerine uyarlamaktan kaçınmadığı g¼r¼lmektedir. Ayrıca ele geçirilen b¼lgelelerden Pers ordusuna katılan birlikler ve bu

birliklerin kendi silahlarıyla donatılmış olması Pers ordusunda kullanılan silah ve donanımların sürekli olarak çeşitlilik kazandığını göstermektedir.

Kaynakça

Antik Kaynak ve Kısaltmalar

- Arr. An.** Arrianos. (1976-1983). *İskender'in Anabasisi/Aleksandrou Anabasis (Ἀλεξάνδρου ἀναβάσεως)*. Vols. I-II (Çev. P. A. Brunt). Cambridge. Mass.London. (Loeb).
- D.S.** Sicilyalı Diodoros. (1933-1967). *Tarihi Kitaplık/Bibliothèque Historike (Βιβλιοθήκη ιστορική)*. (Çev. C. H. Oldfather, R. M. Geer ve C. L. Sherman). Cambridge, Mas. London. (Loeb).
- Hdt.** Herodotos. (2014). *Tarih/Historiai (Ἱστορίαι)*. (Çev. Müntekim Ökmen). X. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- X. An.** Ksenophon. (2010). *Anabasis. Κύρου ἀναβάσις (Κύρου ἀναβάσις)*. (Çev. Tanju Gökçöl). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- X. Cyr.** Ksenophon. (1914). *Kyros'un Eğitimi/Cyropaedia. (Κύρου Παιδεία)*. Vol. I. Books I-IV. (Çev. Walter Miller). London. (Loeb).
- Ksenophon. (1914). *Kyros'un Eğitimi/Cyropaedia (Κύρου Παιδεία)*. Vol. II. Books V-VIII. (Çev. Walter Miller). London. (Loeb).
- X. Oec.** Ksenophon (1992). *Oikonomikos-Oeconomicus, (Οικονομικός)* (Çev. E. C. Marchant). Cambridge. Ms. London. (Loeb)
- X. HG.** Ksenophon. (1999). *Yunan Tarihi/Hellenika ('Ελληνική)*. (Çev. Suat Sinanoğlu). Ankara: TTK Basımevi.

*Antik Kaynak ve Kısaltmaları olarak adlandırılan bölümdeki kısaltmalar, Liddel, H.G. and Scott, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press adlı eser esas alınarak hazırlanmıştır.

Modern Kaynaklar

- Akarca, A. (1998). *Hellen Arkeolojisinin Ana Çizgileri I Şehir ve Savunması*. Ankara: TTK Basımevi.
- Ali, N., Diaz, G.R., McLaughlin, J. and Murray, L. (2012). *The Influence of Weapons and Armors Between Persia, India, and Greece During the Iron Age, An Interactive Qualifying Project Report*. Massachusetts: Worcester Polytechnic Institute.

- Blyth, P.H. (1977). *The Effectiveness of Greek Armour Against Arrows in the Persian War (490-479BC). An Inter-disciplinary Enquiry*. Ph. D. Thesis, University of Reading.
- Burton, R. B. (1884). *The Book of the Sword*. Piccadilly. London: Chatto and Windus.
- Cannoly, P. (2006). *Greece and Rome at War*. London: Greenhill Books.
- Charles, M. B. (2012). Herodotus, Body Armour and Achaemenid Infantry. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, (Bd. 61. H. 3.): 257-269.
- Chugunov, K. V., Rjabkova, T. V. and Simpson, St J. (2017) Mounted Warriors. Simpson, S. T. (Ed.), *The BP Exhibition Scythians Warriors of Ancient Siberia*. (s. 192-256). London: Thames & Hudson.
- Curtis, J. And Tallis, N. (2005). *Forgotten Empire The World of Ancient Persia*. London: British Museum Press.
- Dahm, M. (2019). *Macedonian Phalangite vs Persian Warrior: Alexander confronts the Achaemenids, 334-331 BC. (Combat)*. Oxford: Osprey Publishing.
- Gökçek, G. ve Akyüz, F. (2013). Asur Ordusu. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 32 (549): 41-62.
- Gündüz, S. (2002). M.Ö. I. Binyılın İlk Yarısında Önasya Krallıklarında Araba Tekerleklerinin Yapım Teknikleri. *Belleten*. LXVI (247): 789-818.
- Gündüz, S. (2002). M.Ö. I. Binin İlk Yarısında Önasya Araba Okları, Ok Destek Elemanları ve Ok Uçları. *Anadolu Araştırmaları* (16): 241-294.
- Head, D. (1992). *The Achaemenid Persian Army*. Stockport: Montwert Publications.
- Farrokh, K. (2007). *Shadows in the Desert Ancient Persia at War*. New York: Osprey Publishing.
- Fields, N. (2006). *Bronze Age War Chariots*. Oxford: Osprey Publishing.
- Fields, N. (2007). *Thermopylae 480 BC Last Stand of the 300*. Oxford: Osprey Publishing.
- Keegan, J. (2019). *Savaş Sanatı Tarihi*. (Çev. Selma Koçak). İstanbul: Say Yayınları.
- Kent, R. G. (1950). *Old Persian Grammer Text Lexicon*. New Haven: American Oriental Society.

- Khorasani, M. M. (2006a). *Arms and Armour from Iran: The Bronze Age to the End of the Qajar Period*. Tübingen: Legat Publishers.
- Khorasani, M.M. (2006b). Arms and Armor of Achaemenians and Sassanians. *Fezana Journal*. Summer Issue. 87-93.
- Kılıç, S. Ö. (2008). Pers Ordusu. *Eski Çağ'dan Modern Çağ'a Ordular*. (ss. 109-115). Editör Ferudun Emecen. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Moorey, P. R. S. (1985). The Iranian Contribution to Achaemenid Material Culture. *Iran*. Vol. 23. London: British Institute of Persian Studies. (pp. 21-37).
- Pullu, S. (2010). Antik Çağ'da Zırhlı Savaş Makineleri: Assur Ordusunda Tank, *Eski Çağ'dan Modern Çağ'a Ordular*. (ss. 21-29). Ed. Ferudun Emecen. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Reyhan, E. (2008). Eski Anadolu'da Askeri Disiplin Dair Bir Hitit Metni: Asker Yemini, Emecen, F. E. (Ed.), *Eski Çağ'dan Modern Çağ'a Ordular*. (s. 49-71). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Schmidt, E. F. (1939). *The Treasury of Persepolis and Other Discoveries in the Homeland of the Achaemenians*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Sekunda, N. (1988). Achaemenid Military Terminology. *AMI* (21): 69-77.
- Sekunda, N. (1992). *The Persian Army 560-330 BC*. Ed. Martin Windrow. London: Osprey Publishing.
- Sekunda, N. (2000). *Greek Hoplite 480-323 BC*. Ed. Lee Johnson. Oxford: Osprey Publishing.
- Sekunda, N. (2002). *Marathon 490 BC The First Persian Invasion of Greece*. Ed. Lee Johnson. Oxford: Osprey Publishing.
- Shepherd, W. (2010). *Salamis 480 BC the naval campaign that saved greece*. Ed. Marcus Cowper. Oxford: Osprey Publishing.
- Stepanova, E.V., and Pankova, S.V. (2017). Personal Appearance. (pp. 88-152). *The BP Exhibition Scythians Warriors of Ancient Siberia*.
- Tallis. N. (2005). Transport and Warfare. (pp. 210-236). *Forgotten Empire The World of Ancient Persia*. Ed. John Curtis and Nigel Tallis. London: British Museum Press.
- Thompson, M. (2007). *Granicus 334 BC*. Oxford: Osprey Publishing.
- Topal, D. (2015). The Use of Bronze in Making the Early Scythian Akinakai. *Tyrageitia*. Vol. IX [XXIV], nr. 1, (s. 29-50).
- Tuplin, C. J. (1988). Persian Garrisons in Xenophon and Other Sources. *AchHist III*. Leiden.

Zoka, Y. (1971). *Arteshe Shahanshahi Iran Az Kurosh Ta Pahlavi (The Royal Army of Iran from Kurosh to Phalavi)*. Tehran: Chapkhaneye Vezerate Farhang va Honar.

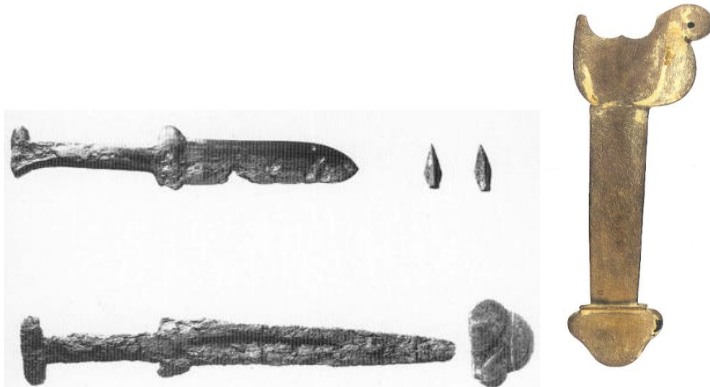
Ek Beyan

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Resimler

Res. 1. Persepolis Kuzey Kabartmalarında Betimlenen Akinakes (Schmidt, 1939: 28)

Res. 2. Demir Akinakes ve Ahşaptan Yapılmış Akinakes Kını (Curtis and Tallis, 2005: 234)

Res. 3. Çift Aslan Başlı Altın Akinakes (Khorasani, 2006b: 88)

Res. 4. Persepolis Apadana Kabartmalarında İskit Figürleri Üzerindeki Akinakesler (Stepanova and Pankova, 2017: 90)

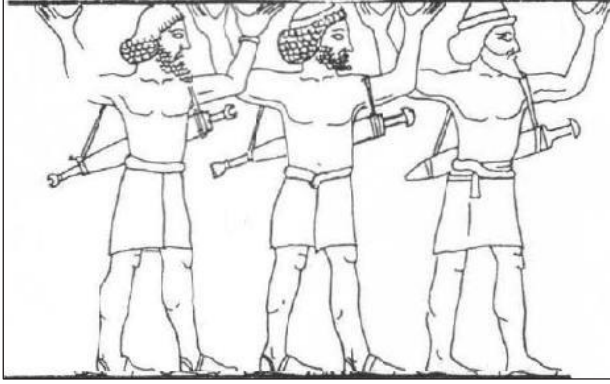
Res. 5. Persepolis Dareios Sarayı Kuzey Kanadı Batı Merdivenlerinde Betimlenen Kadeh Taşıyan Hizmetli Üzerindeki Med Akinakesi (Curtis and Tallis, 2005: 82)

Res. 6. Kral Dareios'un Susa'daki Heykeli Üzerindeki Akinakes (Khorasani, 2006b: 75)

Res. 7. Persepolis Apadana Kuzey Merdivenlerinde Soylu Figürler Üzerindeki Akinakes; İki Farklı Kullanımın Gösterimi (Farrokh, 2007: 68)

Res. 8. Taht Taşıyıcılar Üzerinde Betimlenen Uzun Kılıçlar (Head, 1992: 50)

Res. 9. Kavisli Tek Taraflı Bıçağa Sahip Kopis Örneği (Ali, McLaughlin and Murray, 2012: 65)

Res. 10. Mısır Kökenli Khopes Örneği (Ali, McLaughlin and Murray, 2012: 69)

Res. 11. İÖ 5. yy'ın Ortalarına Tarihlenen Atina Kırmızı Figürlü Kalyks-Krater Üzerinde Elinde Kopsis ile Betimlenen Pers Okçusu (Souza, 2003: 31)

Res. 12. İÖ 4. yy'a Tarihlenen Güney İtalya Krateri Üzerinde Elllerinde Sagaris Baltalarıyla Betimlenen Pers Piyadeleri ve Mızraklarıyla Betimlenen Pers Süvarisi (Head, 1992: 42)

Res. 13-14. Atina Kırmızı Figürlü Oinochoeler Üzerindeki Akinakes Örnekleri (Curtis and Tallis, 2005: 239)

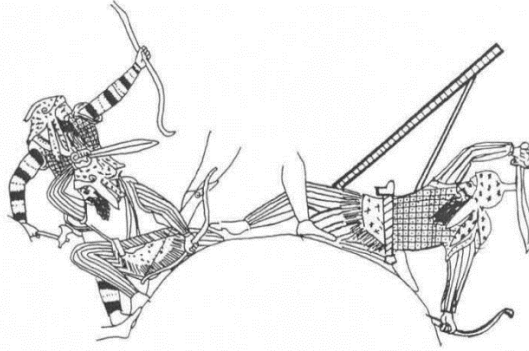
Res. 15. Tripartit (Üç Bölmeli) Ok Uçları (Curtis and Tallis, 2005: 232)

Res. 16. İskit Tipi Ok Uçları (Chugunov, Rjabkova and Simpson, 2017: 216)

Res. 17. Pers Yayı İllüstrasyonu (Farrokh, 2007: 68)

Res. 18. İÖ 470 Yıllarına Tarihlenen Pers Okçularının Elllerinde Taşıdıkları Pers Yayı (Head, 1992: 23)

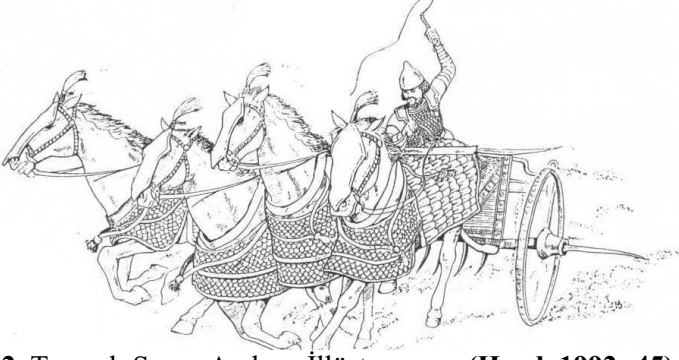
Res. 19. Persopolis Apadana Kabartmaları, Kuzey Cephe Üzerindeki İskit Stiline Gorytos Örneği (Schmidt, 1953: Plate 52)

Res. 20. Persepolis Apadana Kabartmaları Doğu Kanat Kuzey Merdivenleri, Pers Stilinde Sadak (Okluk) Taşıyan Muhafız Örneği (Schmidt, 1953: Plate 8)

Res. 21. Geniş Yaprak Şekilli Mızrak Ucu ve Söğüt Yapağı Şekilli Mızrak Örnekleri İllüstrasyonu (Dahm, 2019: 10)

Res. 22. Tırpanlı Savaş Arabası İllüstrasyonu (Head, 1992: 45)

Res. 23. Oksus Hazinesi'ndeki Pers Savaş Arabası (Thompson, 2007: 79)

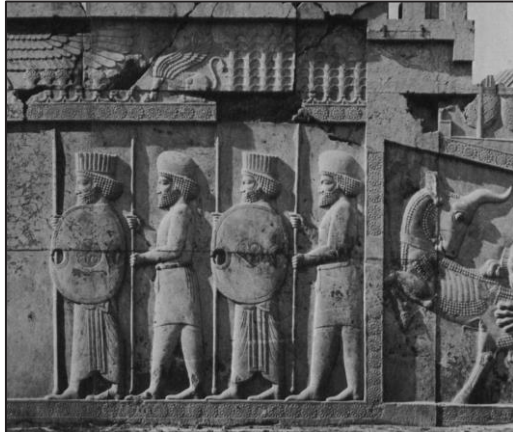
Res. 24. İskender Mozaiği Üzerinde Betimlenen III. Dareios ve Savaş Arabası (Farrokh, 2007: 104)

Res. 25. Sorgun Ağacından Yapılmış Spara Örneği (Sekunda, 2002: 22)

Res. 26. Pers ve Hellen Sanatında Betimlenen Sparabara Örneği (Head, 1992: 22)

Res. 27. Persepolis Apadana Kabartmaları Doğu Merdivenleri Merkez Sahnedeki Keman Şekilli İki Kalkan (Schmidt, 1953: Plate 22)

Res. 28. Persepolis Apadana Kabartmaları Doğu Merdivenleri Merkez Sahnedeki Keman Şekli Kalkan rnekleri (Schmidt, 1953: Plate 25)

Res. 29. İskender Lahdi zerinde Elindeki Hilal Şeklindeki Kalkanla BetimlenmiŐ Pers Süvarisi (Thompson, 2007: 19)

Res. 30. İÖ 390 Yıllarına Tarihlene Atina Vazosu zerinde Pers Takabara Piyadesi (Sekunda, 1992: 26)